

УДК 35.159.9.316.4

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5\(35\)-65-74](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5(35)-65-74)

Новаченко Тетяна Василівна доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет телекомунікацій, тел.: (097) 421-05-48, <https://orcid.org/0000-0002-7306-0712>

Сурай Інна Геннадіївна доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління та бізнес-адміністрування, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, <https://orcid.org/0000-0003-4377-2724>

АВТОРИТАРНИЙ ТИП ОСОБИСТОСТІ: ЗЛОЧИННА ВЧИНКОВІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. Дана стаття присвячена обґрунтуванню виникнення авторитарного типу особистості у ХХ ст., його злочинної вчинковості, що особливо яскраво проявилася в періоді правління умовах збройної агресії росії проти України. Методологічною основою представленої розвідки постає науковий доробок науковців Франкфуртської школи, які визначили, що для цього типу людини характерним є конформізм, садизм та мазохізм. Показані глибинні зв'язки авторитаризму з колективним несвідомим, що стало предметом наукового аналізу представників Української та Французької шкіл архетипи. Доведено, що методика архетипи розширяє межі розуміння особливостей та характеристик як тоталітарної системи, так і якісних трансформаційних змін свідомості людини, у якій віддзеркалюються нові грані розуміння соціальних, політичних, психологічних, культурологічних феноменів, процесів, характерів і типів. Підтверджено, що саме в українському суспільстві відбуваються радикальні трансформації, які пов'язані з рухом від авторитаризму до демократії. Обґрунтовано, що кожна епоха характеризується домінуванням тих чи інших вчинків у яких кристалізуються унікальні (характерні) риси епохи, оскільки саме у вчинковості – героїчній чи злочинній – встановлюються істотні відношення між людиною і світом, включаючи суспільне середовище. Наголошено, що пошук власної траєкторії суспільного розвитку, форми існування, моделі управління, охопив окремі регіони світу, народи, нації й держави.

Проаналізовано симптоми формування антидемократичної структури суспільства через поєднання таких особистісних рис, як конвенційність, покірливість владі, деструктивізм і цинізм. Доведено, що характеристики авторитарної особистості спостерігаються в часи сталінського терору, а також у теперішні часи путінської росії, оскільки російським громадянам подобається війна, вони отримують задоволення від злочинних вчинків, що свідчить про домінування в російському суспільстві авторитарного типу особистості.

Ключові слова: авторитарний тип особистості, авторитарна влада, авторитаризм, тоталітаризм, демократія, державне управління, війна, збройна агресія, злочинність, вчинковість, архетипи

Novachenko Tetyana Vasylivna Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Public Administration and Administration, State University of Telecommunications, tel.: (097) 421-05-48, <https://orcid.org/0000-0002-7306-0712>

Suray Inna Hennadiyevna Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Management and Business Administration, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, <https://orcid.org/0000-0003-4377-2724>

AUTHORITARIAN TYPE OF PERSONALITY: CRIMINAL ACTION IN THE CONDITIONS OF ARMED RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the substantiation of the emergence of an authoritarian type of personality in the twentieth century, its criminal behavior, which was especially vividly manifested during the periods of rule in the conditions of Russia's armed aggression against Ukraine.

The methodological basis of the present research is the works of scholars of the Frankfurt School, who had determined that this type of personality is characterized by conformism, sadism, and masochism. The deep connections of authoritarianism with the collective unconscious, which became the subject of scientific analysis of representatives of Ukrainian and French schools of archetypes, are shown. It is proved that the technique of archetypic expands the limits of understanding of the features and characteristics of both the totalitarian system and qualitative transformational changes of human consciousness, in which new facets of understanding of social, political, psychological, cultural phenomena, processes,

characters and types are reflected. It is confirmed that core transformations from authoritarianism to democracy are taking place in Ukrainian society. It is substantiated that each epoch is characterized by the dominance of certain actions in which the unique (characteristic) features of the era are crystallized, since it is in the act – heroic or criminal – significant relations between person and the world, including the social environment. It is emphasized that the search for its own trajectory of social development, forms of existence, model of governance, covered individual regions of the world, peoples, nations and states. The symptoms of a formation of anti-democratic structure of society through the combination of personal traits as conventionality, obedience of power, destructivism and cynicism are analyzed. It is proved that the characteristics of authoritarian personality are observed in the time of Stalin's terror, as well as in the present days of Putin's Russia, since Russian citizens like the war, they enjoy criminal acts, which testifies to the dominance in the Russian society of authoritarian type of personality.

Keywords: authoritarian personality type, war, armed aggression, crime, act, archetypes, security, authoritarian power, authoritarianism, totalitarianism, democracy, public administration.

Постановка проблеми. Початок третього десятиліття ХХІ ст. можна охарактеризувати як період продовження системного прояву соціокультурних, конфесійних, корпоративних і персональних образ, амбіцій та нереалізованих міфів минулої модерної епохи. Нове покоління «суверенних громадян глокалізованого світу» не задоволене існуючим світовим порядком, який не здатен відповідно реагувати на сучасні виклики і загрози. Так, системи багаторівневого управління вже третє десятиріччя у різних сферах суспільного розвитку дають збій, а світова система безпеки, побудована на принципах колективної відповідальності недостатньо ефективна. Тому, розробка нових «правил гри» та дорожніх карт між впливовими державами і націями, пошук власної траєкторії суспільного розвитку, форми існування, моделі управління, охопив окремі регіони світу, народи, нації й держави. Беззаперечним постає присутність конфлікту – крах багатьох гасел миру, порядку і прогресу, коли людина стає «товаром на ринку особистостей», що цілісно призвело до тотальної кризи, яка реально проявляється у війнах, зокрема у повномасштабній збройній агресії, яку у лютому 2022 р. росія розв'язала проти України. Усе вищенаведене спонукає до розширення наукових розвідок щодо розуміння причин виникнення і прояву делінквентної поведінки людини, зокрема в контексті авторитарного типу особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема авторитарної влади вивчається низкою сучасних зарубіжних науковців. Так, у дослідженні

ізраїльського політолога Амоса Перлмуттера «Сучасний авторитаризм» увага зосереджується на зовнішньому, формальному боці авторитарного режиму [1]. Іспанський політолог Хуан Лінц, досліджуючи тоталітарні й авторитарні режими, уникає звичайної для ліберальних теоретиків тенденційності, а спосіб правління з «обмеженим плюралізмом» відносить до авторитарних режимів [2]. Відокремити авторитарну систему від інших суспільних форм допомагає класичний нарис американських політологів Г. Алмонда і С. Верби про «громадянську» політичну культуру. Уточнити сенс поняття «патримоніальне суспільство» дозволяє робота бразильського соціолога Ф. Урикоєчі, де виділяються принципи патримоніального ладу [4]. Співвідносно наведеного констатуємо, що природа авторитаризму і тоталітаризму розглядається головним чином за традицією, зосередженням на зовнішніх атрибутах влади, що породило усереднений варіант людини, який був не лише продуктом системи владарювання, а і неодмінною умовою її функціонування. Цей тип людини і соціальної системи передбачали одне одного і характеризувались причинно-наслідковими зв'язком.

Глибинні зв'язки авторитаризму з колективним несвідомим, а також його співвідносність з епохами модерну та постмодерну стали предметом наукового аналізу представників Української та Французької шкіл архетипіки, які наголошують, що життя сучасних суспільств є не тільки раціональним, а характеризується переживаннями, уявленнями, повсякденними емоціями, що комплексно спонукає до створення соціальних мереж, віртуальних та інших спільнот та груп тощо. У дослідженнях науковців Української школи застосовується методика архетипіки, що дозволяє розширити межі розуміння та характеристики особливостей як тоталітарної системи, так і якісних трансформаційних змін свідомості людини, у якій віддзеркалюються нові грані розуміння соціальних, політичних, психологічних, культурологічних феноменів, процесів, характерів і типів. Це підтверджує той факт, що авторитаризм та тоталітаризм нетерпимо ставиться до всього, що може похитнути його основи, тому індивід міг проявити себе, а відповідно свій талант і сміливість лише в межах своєї професії, в решті ж випадків вимагалось бути «як усі» [5]. Разом із тим, доводиться, що саме в українському суспільстві відбуваються радикальні трансформації, які пов'язані з рухом від авторитаризму до демократії [6]. Наведене підкріплюється моніторинговими дослідженнями динаміки показників ідентичності в Україні, Росії та Білорусі з 2010 по 2014 рр., відповідно яких спостерігається вищий рівень сучасного модусу ідентичності саме в Україні [7, с. 251].

Праці французького вченого Мішеля Маффесолі – «Хвала релятивізму» [7] та «Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві» [8],

(перекладені українською мовою) присвячені множинним феноменам постмодерної епохи, а саме: глобальній масовізації, трансформаціям політики і політичної галузі, перетворенням сакрального, святкового в повсякденності; явищам номадизму і новим підставам ідентичності; домінування стереотипу над індивідуальним волевиявленням, підпорядкування агресії та насильства.

Мета статті – обґрунтувати, що до збройної агресії та злочинної вчинковості призводить домінування в суспільстві особистостей авторитарного типу.

Виклад основного матеріалу. За висловом М. Хоркхаймера, «новий антропологічний тип» – авторитарний – виник у ХХ ст., що відноситься зарубіжними та вітчизняними науковцями до епохи Модерну – суспільно-історичної доби, яка утвердила біполярний світ з його системами капіталізму і соціалізму, дала потужний поштовх індустріалізації, урбанізації, секуляризації, емансипації, розвитку державних інституцій тощо. Однак, як наголошує Е. Фромм, вражаючи матеріальні та інтелектуальні досягнення епохи Модерну є травматичними для більшості людей, тому вони починають усвідомлювати, що задоволення всіх бажань не дорогою до щастя і максимального задоволення; що всі люди не є незалежними, а постають гвинтиками бюрократичної машини і разом з думками, відчуттями і вподобаннями є об'єктами маніпуляцій уряду і промисловців, а також засобів масової інформації, які їм підконтрольні; що економічний прогрес зачепив лише обмежене коло багатих країн, і відстань між багатими та бідними країнами дедалі збільшується; що технічний прогрес породив екологічну небезпеку та загрозу ядерної війни, і кожна з них або обидві разом вони здатні покласти край цивілізації і, можливо, всьому живому на Землі [10].

Лауреат Нобелівської премії Миру у 1952 році, Альберт Швейцер, закликав світ наважитися протистояти ситуації..., оскільки людина, оволодівши силою надлюдини, ще не піднялася до рівня надлюдського розуму. Тому наше сумління мусить пробудитися від усвідомлення того, що чим більше ми перетворюємося в надлюдей, тим більшими нелюдами ми стаємо [11].

Тож, через низку обставин, зокрема й завдяки широкому розповсюдженню інформаційних технологій, у другій половині ХХ ст. виник новий тип культури – постмодерний, що наповнився складними, суперечливими й специфічними за своєю сутністю явищами і процесами.

У постмодерних суспільствах відбуваються зміни, які можуть бути як локальними, так і глобальними. Вони пов'язується з перетвореннями всієї суспільної конструкції, що дозволяє стверджувати про присутність двоєдності її складових – креативної та консервативної. Разом із тим

соціальна та індивідуальна поведінка, характеризується домінуванням стереотипів над особистісними рисами, прагненнями та індивідуальними волевиявленнями. Наведені умовиводи підтверджуються М. Маффесолі, який наголошує, що кожен індивід – це ланка у безперервному багатогранному та мікроскопічному ланцюзі, що виражає та кристалізує макрокосмос у цілому [9].

Отже, динаміка розвитку інноваційності постмодерного суспільства – це постійний процес подолання одних видів соціально організованих стереотипів та утворення нових. Вочевидь, що інноваційність постмодерного суспільства починається з «вертикалі», того архетипового – грец. ἀρχή (arche) – початок і грец. τυπος (typos) – тип, прототип, первинний образ, проформа, що пізнається інтуїтивно незалежно від будь-яких нашарувань часу, оскільки належить не минулому, а вічності. За висловом К. Юнга, «первинні образи – це найбільш давні і найбільш загальні форми уявлень людства; це психічне відображення постійного повторення досвіду людства та повторення відбитків суб'єктивних реакцій» [12, с. 72–75]. Тож, кожна епоха характеризується домінуванням тих чи інших вчинків у яких кристалізуються унікальні (характерні) риси епохи, оскільки саме у вчинковості – героїчній чи злочинній – встановлюються істотні відношення між людиною і світом, включаючи суспільне середовище. Як наголошує Роменець В. А., вчинок є основною ланкою, осередком будь-якої форми людської діяльності, і не тільки моральної [13, с. 30].

Таким чином, вчинок є способом особистісного існування в світі, що сповнюється внутрішнім вогнем і незламною силою, в якій концентрується вся людська природа, як до миру так і до агресії. Зауважимо, що З. Фрейд вважав агресивність одним із основних інстинктів, які визначають «психологічні пружини», спрямованість і сенс людського існування.

Проведений аналіз дослідницького проєкту «Вивчення забобонів», що на початку ХХ ст. був реалізований вченими Т. Адорно, Е. Френкель-Брунсквік, Д. Левінсон, Р. Сенфорд і М. Хоркхаймер у Каліфорнійському університеті, дозволив виявити елементи особистості сучасної людини, що спонукають її до расової та релігійної ворожості, й оприлюднили їх у науковому доробку «Авторитарна особистість». Так, після тривалого вивчення людей, які мали авторитарний тип особистості, було встановлено, що вони мають такі спільні риси: схильні ідеалізувати своїх батьків, називаючи їх «зразком чесноти», однак разом із тим виховувалися в дуже суворих умовах, проявляли ознаки пригніченої ворожості до своїх батьків. Пригнічена ворожість переноситься на інших людей, які сприймалися як ворожі до влади, яку уособлює авторитарна особистість. Результати дослідження показали небезпечність дрейфу людського світорозуміння у бік зміцнення автоматизму, сформованих стереотипів, дій за правилами, узаконеними звичкою [14, с. 75–85].

Таким чином, було виявлено стійку кореляцію між расовими й етнічними забобонами і певними глибинними рисами особистості, що утворюють, за висловом М. Хоркхаймера, «новий антропологічний тип» людини – авторитарний. Головними рисами авторитарного типу особистості науковці визначають наступні: консерватизм – суворість у прихильності до традиційних цінностей середнього класу, авторитарне підпорядкування (мазохістський елемент) – перебільшена, всепоглинаюча емоційна пристрась і потреба у сильному лідері, некритичне ставлення до влади та підвладність зовнішньому маніпулюванню. Авторитарна агресія (садистський компонент) – схильність до засудження, неприйняття і покарання людей, які не дотримуються традицій, потреба в зовнішньому об'єкті для розрядки і стримування в «ми-група» агресивних імпульсів, антиінтрацепція (термін Г. Мюррея для позначення точки зору на життя, яка є суб'єктивною, внутрішньо мотивованою, образною) – протидія суб'єктивності, творчості, придушення фантазії й уяви, боязнь роздумів про людину, боязнь проявів почуттів і страх втрати самоконтролю, знецінення людини, переоцінка значущості об'єктивної фізичної реальності, упередженість і стереотип – віра у зовнішні (містичні та фантастичні) детермінанти індивідуальної долі, ригідність – схильність до примітивних і спрощених інтерпретацій людського світу, перенесення відповідальності за свої вчинки на зовнішні невідконтрольні людині інстанції, нездатність до свободи і самовизначення, «комплекс влади» – особлива схильність до мислення в категоріях «владарювання-підпорядкування», «сила-слабкість», «вождь-прибічники», схильність до ідентифікації з наділеними владою постатями, орієнтація на конвенціональні атрибути «Его», перебільшення значимості сили і «твердості характеру», деструктивність і цинізм – загальна дифузна ворожість, схильність до «очорнення» людської природи і раціонально-емоційно-нейтрального обґрунтування «природної» ворожості проти «чужинців», проєктивність – схильність вірити в те, що світ злий і небезпечний (проєкція пригніченої агресивності ззовні).

Таким чином, учасники проєкту «Вивчення забобонів» виявили симптоми формування антидемократичної структури суспільства через поєднання таких особистісних рис, як конвенційність, покірливість владі, деструктивізм і цинізм.

Е. Фромм описав декілька стратегій авторитаризму, визначаючи цей феномен як «утечу від свободи», як тенденцію поєднати самого себе з кимсь або чимось зовнішнім, щоб отримати силу, втрачену індивідуальним «Я». Так, мазохістська форма авторитаризму проявляється в надмірній залежності, покірливості і безпомічності; садистська форма – в експлуатації інших,

домінуванні і контролі над ними; деструктивність – у подоланні почуття неповноцінності шляхом знищення, підкорення або приниження інших; конформність – як абсолютна покірливість соціальним нормам, що регулюють поведінку, через те, що людина стає такою, як усі інші, поводить ся, як скрізь заведено [15]. Видатний психіатр ХХ століття Р. Краффт-Ебінг стверджував, що мазохізм часто зустрічається серед німців і росіян (росіянами він називає всі національності, що проживали на території російської імперії) [16]. Як відомо, у часи сталінського терору страждання людей досягли такого рівня, коли на несвідомому рівні вони почали одержувати патологічну, змішану на болю мазохістську насолоду. Водночас Сталін і його підручні як садисти одержували задоволення від мук і страждань своїх жертв. Як бачимо, з одного боку, це поведінка, що характеризується пасивністю, конформністю, з іншого – є Бог, ідол (відомо, що ще з давнини всі царі й боги асоціювалися з чоловіками), якому треба підкорятися. Доречним з цього приводу є висловлювання З. Фрейда про те, що до всіх мазохістських страждань потрібна одна умова – щоб вони походили від людини, яку люблять. Стосовно державного тероризму суттєвим є той факт, що завдавати страждань і піддавати покаранням навіть смертельним може та людина, яка є особливо значущою, любимою – це вождь, батько нації. Тому, щоб психологічно наблизитися до нього, необхідно перетерпіти біль від його руки.

Усі вищенаведені характеристики спостерігаються в росії й дотепер. Так, за результатами дослідження російського соціологічного агенства «Левада-центр» підтримка громадянами росії путіна, після початку повномасштабного вторгнення в Україну зросла до 83% [17]. На сьогодні війну, яку розпочав володимир путін та його «геноцидні дії», підтримують 79% росіян. Тому з Україною воює російський народ, а не тільки президент рф та її армія [18].

Висновки. Отже, російським громадянам подобається війна, вони отримують задоволення від злочинних вчинків – масових вбивств українців, окупації, ракетних атак тощо, що свідчить про домінування в російському суспільстві авторитарного типу особистості, яке було характерним для них і на початку ХХ ст. Відповідно з українським народом воює країна/народ, який виріс на українофобії та пропаганді, що століттями накопичується, зберігаючись у колективному несвідомому (архетипах) і у будь який момент, на який вкаже лідер, готові до агресії й аморальної вчинковості. Подальші дослідження можуть бути спрямовані для пошуку та осмислення відповідей на множинні виклики сучасності, зокрема і в контексті ролі авторитарної особистості у публічному управлінні та адмініструванні.

Література:

1. Perlmutter A. *Modern Authoritarianism: A Comparative Institutional Analysis* New Haven: Yale University Press. 1981. 194 p.
2. Linz J. Totalitarian and Authoritarian Regimes. I Handbook of Political Science : vol. 3. ed. by Greenstein F. 1975. 343 p.
3. Almond G., Verba S. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton. 1963. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-531-90400-9_2 (дата звернення: 10.04.2023).
4. Uricoechea F. The patrimonial foundation of the Brazilian bureaucratic state. Berkeley, 1980. P. 425–453.
5. Новаченко Т. В. Архетипова парадигма керівника в державному управлінні: монографія. Ніжин-Київ. 2013. 320 с.
6. Афонін Е., Сушій О. Закономірності та особливості української трансформації. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 94–108.
7. Афонін Е. Українське диво. Від депресії до соціального оптимізму. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 259 с.
8. Маффесолі М. Хвала релятивізму. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 3. С. 37–48.
9. Маффесолі М. Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2018. 262 с.
10. Фромм Е. Мати чи бути ? : пер з англ. Київ: «Укр. письменник». 2010. 222 с.
11. Schweitretter Albert. *Civilization and Ethics*. (1973) Rev. td. Reprint of 1923 ed. New York: Seabury Press. 298 p.
12. Carl Jung's Theories: Archetypes, Personality, Collective Unconscious. URL : <https://www.simplypsychology.org/carl-jung.html> (дата звернення: 10.05.2023)
13. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. *Су'бект. Вчинок: філософсько-психологічні студії / за ред. В. О. Титаренка*. К. Либідь, 2006. 360 с.
14. Adorno et al *The Authoritarian Personality*. URL: https://www.academia.edu/35246017/Adorno_et_al_The_Authoritarian_Personality (дата звернення: 14.05.2023)
15. Фромм Е. Втеча від свободи. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/vtecha-vid-svobody/> (дата звернення: 15.05.2023)
16. Крафт-Ебінг Р. Полова психопатія. URL : <http://www.medklassika.ru/krafft-ebing> (дата звернення: 14.05. 2023)
17. 83% росія підтримують путіна «Левада-центр». ULR : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/30/7335868/> (дата звернення: 15.05.2023).
18. «Геноцидні дії Путіна підтримують 79% росіян» URL: https://lb.ua/society/2023/02/10/545483_genotsidni_dii_putina_pidtrimuyut.html (дата звернення: 15.05.2023).

References:

1. Perlmutter A. (1981) *Modern Authoritarianism: A Comparative Institutional Analysis* New Haven: Yale University Press [in USA].
2. Linz J. (1975) *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. I Handbook of Political Science [in USA].
3. Almond G., Verba S. (1963) *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-531-90400-9_2 (data zvernennia: 10.04.2023) [in USA].

4. Uricoechea F. (1980) The patrimonial foundation of the Brazilian bureaucratic state. Berkeley [in USA].
5. Novachenko, T. V. (2013). *Arkhetypova paradyhma kerivnyka v derzhavnomu upravlinnia [Archetypal paradigm of the head in public administration]*. Nizhyn-Kyiv [in Ukrainian].
6. Afonin, E., Sushyi, O. V. (2015). *Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrainskoi transformatsii [The Patterns and Features of Ukrainian Transformation]*. Strategic Panorama – Strategic Panorama [in Ukrainian].
7. Afonin, E., Martynov, A. (2019). *Ukrainske dyvo. Vid depresii do sotsialnoho optymizmu [Ukrainian miracle. From depression to social optimism]*. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
8. Maffesoli, M. (2017). *Khvala relatyvizmu [Praise for relativism]*. Sotsiologia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing [in Ukrainian].
9. Maffesoli, M. (2018). *Chas plemen. Zanepad indyvidualizmu u postmodernomu susilstvi [The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society]*. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
10. Fromm, E. (2010). *Maty chy buty? [To have or to be?]* Kyiv: «Ukr. pysmennyk». [in Ukrainian].
11. Schweitzer Albert. *Civilization and Ethics*. (1973) Rev. td. Reprint of 1923 ed. New York: Seabury Press. 298 p. [in USA].
12. Carl Jung's Theories: Archetypes, Personality, Collective Unconscious. URL : <https://www.simplypsychology.org/carl-jung.html> (data zvernennia: 10.05.2023)
13. Romenets V. A. (2006). *Vchynok i postannia kanonichnoi psykholohii. Liudyna. Subiekt. Vchynok: filozofsko-psykholohichni studii. [The act and emergence of canonical psychology. Man. The subject Action: philosophical and psychological studies]* K. Lybid. [in Ukrainian].
14. Adorno et al *The Authoritarian Personality*. URL: https://www.academia.edu/35246017/Adorno_et_al_The_Authoritarian_Personality (data zvernennia: 14.05.2023)
15. Fromm E. *Vtecha vid svobody. [Escape from freedom]* URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/vtecha-vid-svobody/> (data zvernennia: 15.05.2023)
16. Kraft-Ebinh R. *Polova psykhopatiia. [Sexual psychopathy]* URL: <http://www.medklassika.ru/krafft-ebing> (data zvernennia: 14.05. 2023)
17. 83% rosiia pidtrymuiut putina «Levada-tsentr». URL: <http://www.medklassika.ru/krafft-ebing> (data zvernennia: 14.05. 2023)
18. «Henotsydni dii putina pidtrymuiut 79% rosiian» URL: https://lb.ua/society/2023/02/10/545483_genotsidni_dii_putina_pidtrimuyut.html (data zvernennia: 15.05.2023).